

Tiedonhankinnan opetus uusiksi - opiskelijakyselyllä ongelmakohdat esiin

Anja Agander & Marja Kokko & Eeva Koponen & Anitta Pälvimäki

Jyväskylän yliopiston kirjastossa toteutettiin tiedonhankinnan opetuksen viivästetty palautekysely kevättalvella 2011. Kyselyn tavoitteena oli selvittää, onko kirjaston antamalla opetuksella vaikutusta opiskelijoiden myöhempään toimintaan sekä miten opetus ja ohjaus näkyvät opinnäytteen valmistumisprosessissa. Osaltaan kyselyn tulosten innoittamina tiedonhankinnan opetus laitetiin kertaalleen täysremonttiin.

Miksi tutkia tiedonhankinnan opetuksen vaikuttavuutta? Yliopistokirjastojen asiakkaiden kirjaston käyttötavat ovat moninaiset. Kirjastossa sekä oleskellaan että opiskellaan. Yliopiston ydin toimintojen kannalta mielenkiintoista on tiedonhankinnan ja –hallinnan opetus ja sen vaikutus oppimisen ja tutkimuksen tekemisen prosesseihin.

Juuret informaatiolukutaidossa

Yliopistokirjastojen tiedonhankinnan opetuksen ohjenuorana toimivat kansainväliset ja niistä muodostetut kansalliset informaatiolukutaidon standardit ja tavoitteet. Yleisesti hyväksytty ajatus on, että kirjastolla on tärkeä rooli opiskelijoiden tukijana ja akateemisen asiantuntijuuden kasvattajana. Informaatiolukutaito kuuluu niihin akateemisiin taitoihin, joita yliopistosta valmistuvalla tulee olla.

Viime kädessä informaatiolukutaidon merkitystä voidaan tarkastella vasta sitten, kun opiskelija soveltaa oppimaansa sekä omiin opiskelutavoitteisiinsa että jäsentää sen osaksi akateemisen asiantuntijan työelämävalmiuksia. Akateemisissa opinnoissa ja työelämässä *hyvät yleistaidot* (mm. kielitaito, viestintätaidot, tiedonhankinnan ja tietotekniikan taidot) tehostavat ja nopeuttavat työskentelyä sekä auttavat saavuttamaan laadukkaampia tuloksia. Juuri tämän osoit-

taminen on tärkeää, kun yliopistokirjastot tavoittelevat kumppanuusasemaa ainelaitosten kanssa (vrt. Mattila 2007, 5-9)

Yleiset vaatimukset yliopistotasoisesta koulutuksesta, opetuksen ja tutkimuksen laadun parantamisesta ovat herättäneet keskustelun yliopistopettajien pedagogisen osaamisen vahvistamisesta. Yliopistokirjastojen roolin muutos, jossa keskeisenä on tiedonhankinnan opetuksen integroituminen yliopistojen ydinprosesseihin, on merkinnyt sitä, että myös kirjastot ovat alkaneet kiinnittää huomiota opetuksen pedagogiseen suunnitteluun (esim. Toropainen ym. 2007, 18-23).

Informaatiolukutaidon opintosuunnitelma-suositus on ollut 2000-luvun aikana malli, jota kirjastot ovat hyödyntäneet integroidessaan koulutuksen osaamistavoitteita kandi- ja maisteritason opintojen tutkintovaatimuksiin. Tästä ollaan ottamassa askel eteenpäin ja nyt pohditaan sitä, millaisia menetelmiä tiedonhankinnan opetuksessa tulisi käyttää, jotta se integroituisi entistä kokonaisvaltaisemmin osaksi opiskelijan tieteellisen ajattelun kehitystä ja oppimisen prosesseja. Tiedonhankinnan ja –hallinnan opetus on muuttumassa entistä selvemmin tutkimuksen menetelmäksi.

Palautekyselyistä arvokasta tietoa

Kirjastojen tarjoaman tiedonhankinnan opetuk-

sen kehittäminen poikkeaa muun palvelutoiminnan kehittämisestä siinä, että perinteinen asiakastyytyväisyyskysely ei juuri tarjoa välineitä opetuksen kehittämiseen. Samalla kuitenkin asiakastyytyväisyys on tärkeä näkökulma opetuksen sisältöjen suunnittelussa. Kirjasto on palvelulaitos, jonka toiminnan keskeinen arvo on asiakkaiden tarpeiden tyydyttäminen.

Perinteisesti kirjaston käyttäjäkyselyissä selvitetään, mitä kirjaston palveluja asiakkaat käyttävät ja miten hyvin ne heidän mielestään toimivat. Esimerkiksi vuoden 2010 kyselyn tuloksien perusteella voidaan sanoa, että Jyväskylän yliopiston kirjaston asiakkaat ovat hyvin tyytyväisiä asiakaspalveluun, neuvontaan ja ohjaukseen sekä tiedonhankinnan opetukseen (ks. *Järvinen 2010*).

Kirjastojen paikallisten asiakaskyselyjen rinnalla yliopistokirjastojen toimintaa tarkastellaan *tieteellisten kirjastojen tilastotietokantaan* kerättävien tietojen avulla. Myös tämä tietokanta tarjoaa tietoa kirjaston käyttäjistä ja käytöstä.

Kolmas tapa saada systemaattista tietoa toiminnasta ja mahdollisista kehittämistarpeista on kirjaston antamasta tiedonhankinnan opetuksesta kerätyn palautteen analysoiminen. Jyväskylän yliopiston kirjastossa on kerätty välitöntä koulutuspalautetta satunnaisesti yhdeksänkymmentäluvulta lähtien ja systemaattisesti siitä lähtien, kun avointa koulutuskalenteriovetusta on järjestetty. Palautekyselyissä päähuomio on kohdistunut siihen, mitä osallistujat oppivat sekä miten he arvioivat koulutuksen rakenteellisia ja sisällöllisiä elementtejä.

Palautteen analysoinnissa on puolestaan kiinnitetty huomiota siihen, miten koulutus saadaan vastaamaan asiakkaiden tiedonhankinnan tarpeita. Kirjaston sisäisissä keskusteluissa on usein todettu, että koulutuspalautte ei enää toimi välttämättä parhaalla mahdollisella tavalla opetuksen kehittämisen välineenä. Kyselyistä ovat puuttuneet ne elementit, joilla oppijat arvioivat omia oppimistavoitteitaan.

Miten tiedonhankinnan opetuksen vaikuttavuutta mitataan?

Tiedonhankinnan opetuksen vaikuttavuuden mittaaminen ja arvioiminen on haasteellinen tehtävä, koska aineetonta palvelun tuotosta on kaiken kaikkiaan vaikea mitata. Uudenlaisen palautejärjestelmän kehittämisen kannalta keskeisiä kysymyksiä ovat: Millaisia muutoksia kirjaston tiedonhankinnan opetus aiheuttaa opiskelijoissa, muuttaako opetus käsitystä kirjaston käytöstä, vaikuttaako opetus opiskelijan oman tutkimusprosessin hallintaan ja itse tutkimusaiheen syventäminen (vrt. Nevalainen & Toivonen, 2007, 15-19; Kohta & Ahola, 2008, 5-9).

Tiedonhankinnan opetuksen kehittäminen edellyttää, että prosessin eri vaiheet tunnustetaan. Tässä toimenpiteiden sarjassa kirjaston asiakas on palvelun hallitsemaan osapuoli, sillä kirjasto voi määrittää vain omaa toimintaansa ja yrittää ohjata asiakkaan toimimaan tiedonhankinnan näkökulmasta tarkoituksenmukaisimmalla tavalla. Asiakashan ei yleensä mieltä palvelujen tuottamiseen vaadittavia prosesseja ja toimenpiteitä, vaan keskittyy omien tavoitteidensa saavuttamiseen.

Kirjaston tarjoaman tiedonhankinnan opetuksen näkökulmasta kysymys on siitä, miten hyvin opetus integroituu osaksi oppijan tarpeita ja tavoitteita hänen tehdessään esimerkiksi pro gradu -tutkielmaansa. On selvää, että 2000-luvulla kirjaston tiedonhankinnan opettaja ei voi opetuksessaan painottaa pelkästään kirjastoasioita, vaan yhteisiä akateemisia asioita ja toimia yhtenä akateemisen yhteisön ohjaajana.

Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että tiedonhankinnan opetuksen tarve ei ole vähentynyt, pikemminkin päinvastoin (vrt. Taylerson 2009, 21-26). Tietoympäristön nopeat ja jatkuvat muutokset lisäävät itsessään tarvetta asiakkaiden tiedonhankinnan ja -hallinnan opastamiseen. Tiedonhankinnan opetuksen kehittäminen nähdään jatkuvana prosessina. Olennaista on, että suunnittelussa otetaan huomioon yli-

opisto-opetuksen yleiset käytännöt ja yliopisto-pedagogiset oppimisen mallit (vrt. esim. Tevaniemi ym. 2009, 21-25; Lehto ym. 2009, 5-11).

Vaikuttavuutta hakemaan viivästetyllä palautekyselyllä

Aiemmissä välittömissä koulutuspalautteissamme pääsuuntaus oli jo vuosia ollut, että tiedonhankinta ymmärretään kyllä keskeiseksi akateemiseksi taidoksi ja sen opettelu asiantuntijan opastuksella aikaa ja vaivaa säästäväksi asiaksi. Kuitenkin avoimeksi oli jäänyt, muuttuvatko toimintatavat käytännön tasolla esim. opinnäytettä puurrettaessa. Tämän selvittämiseksi tietopalvelussa päätettiin viivästetystä palautekyselystä syksyllä 2010.

Kirjaston ensimmäiseksi viivästetyn koulutuspalautteen kohderyhmäksi valittiin syksyn 2010 gradutyöpajoihin osallistuneet opiskelijat. Tähän koulutukseen räätälöityä palautelomaketta ryhtyi suunnittelemaan tiedonhankinnan opettajista koostuva kolmen hengen työryhmä. Työ aloitettiin tutustumalla aiheeseen liittyvään tutkimustietoon, jota loppujen lopuksi ei löytynyt kovinkaan paljon. Palautelomakkeen suunnittelussa oli eniten apua tutkimusartikkelista, jossa toteutettiin vastaavankaltainen kysely (Wong ym. 2006).

Työryhmä kehitteli loppusyksyn aikana ensimmäisen version palautelomakkeesta, jota käsiteltiin yhdessä gradutyöpajojen vetäjien kanssa. Muokkausten ja tarkennusten jälkeen palautelomake sai lopullisen muotonsa (ks. liite) ja se työstettiin Korpin palautejärjestelmään. Gradutyöpajoihin ilmoittautuneiden opiskelijoiden listat siivottiin Jyväskylän yliopiston opintotietojärjestelmässä eli Korpissa, jolloin listoille jäivät ainoastaan ne opiskelijat, jotka oikeasti osallistuivat työpajoihin. Näille opiskelijoille lähetettiin palautekysely ja yksi uusintakysely helmikuussa 2011.

Tiedonhankinnan opetuksella positiiviset jälkivaikutukset

Syyslukukaudella 2010 järjestettiin tiedonhankinnan gradutyöpaja seuraavilla tieteenaloilla: et-

nologia, historia, kasvatustiede, psykologia, taideaineet, taloustiede, terveystieteet sekä yhteiskuntatiede ja filosofia. Työpajoihin osallistui yhteensä 72 opiskelijaa. Heistä kolmannes vastasi palautekyselyyn.

Suurin osa (83 %) kyselyyn vastanneista oli opiskellut neljä vuotta tai pidempään ja osallistunut aiemmin ainakin 1-2 kertaa kirjaston tiedonhankinnan koulutuksiin. Kolme neljäsosaa heistä arvioi tiedonhankintataitonsa keskinertaiseksi ennen gradutyöpajaa.

Yleisohjausta oli opiskelijoiden mielestä työpajoissa sopivasti. Sen sijaan lähes puolet (46 %) olisi halunnut enemmän henkilökohtaista ohjausta ja neljännes (25 %) enemmän itsenäistä harjoittelua.

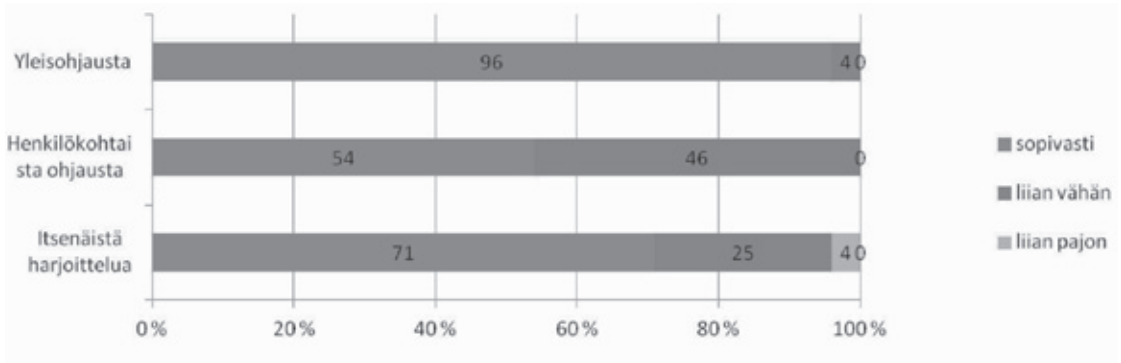
Gradutyöpaja vahvisti jokaista opiskelijaa oikeiden tiedonlähteiden valinnassa sekä lähes jokaista asiasanastojen ja tesaarusten käytössä. Kyky valita hakusanoja ja yhdistellä niitä järkevästi vahvistui lähes kaikilla (4/5) opiskelijoilla. Eniten hajontaa esiintyi lähdekriittisyyden ja viitteiden hallinnan menetelmien arvioissa. Joka kolmas opiskelija ilmoitti, ettei työpaja vahvistanut heitä em. taidoissa ollenkaan.

Henkilökohtaista ohjausta ja viitteidenhallinnan tukea kaivataan lisää

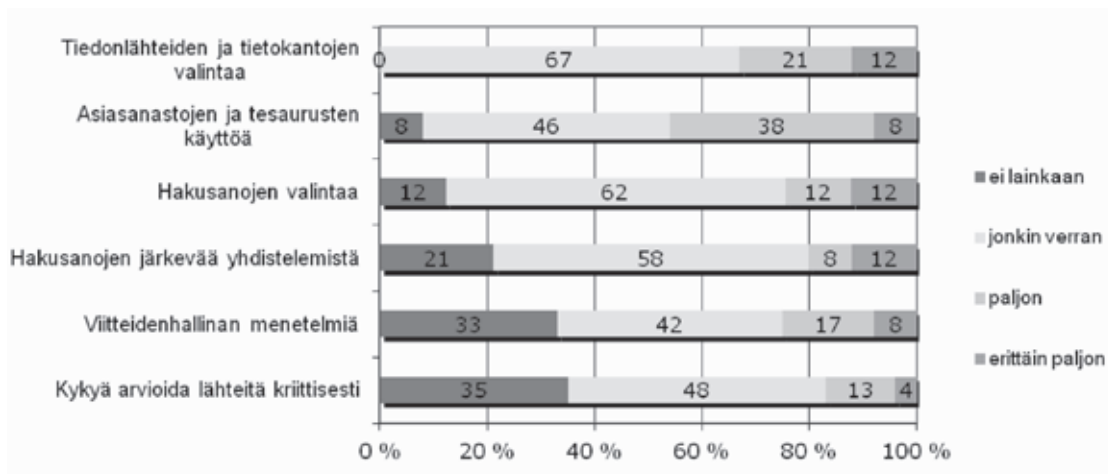
Suurin osa (70 %) opiskelijoista, joiden opinäyte oli edennyt suunnitelmien mukaan, arvioi gradutyöpajan vaikuttaneen siihen myönteisellä tavalla. Tiedonhankinnan ongelmat eivät kuitenkaan opiskelijoiden mielestä olleet syynä, jos opinäyte ei ollut edistynyt toivotulla tavalla.

Lähes kaikki (92 %) palautteenantajista olivat tyytyväisiä tai hyvin tyytyväisiä gradutyöpajaan. Työpaja lisäsi lähes jokaisen (91 %) vastaajan itseluottamusta tiedonhakijana. Kirjaston merkitys graduntekijälle kasvoi useimpien (4/5) opiskelijoiden silmissä työpajan ansioista.

Vastauksena siihen, millaista opetusta vielä tarvittaisiin, toivottiin mm. enemmän viitteidenhallinnan menetelmien opetusta sekä enemmän ai-

Kuvio 1.

Kuvio 2.

kaa, lisää henkilökohtaista ohjausta ja mielellään useampia opetuskertoja, mikä mahdollistaisi itsenäisen harjoittelun kertojen välissä.

Tiedonhankinnan opetus täysremonttiin

Palautteikäytäntöjen systematisoinnin ja monipuolistamisen konkreettinen aloitus viivästetyllä palautekyselyllä oli yksi askel siihen, että tiedonhankinnan opetuksen kehittämistarpeet muiltakin osin otettiin - taas kerran - suurennuslasin alle. Tiedonhankinnan opetuksen tavoitteita ja entistä vahvempaa integraatiota opiskelijoiden opinnäytetöiden tekoprosessiin ryhdyt-

tiin pohtimaan huhtikuussa 2011 käynnistetysä hankkeessa. Hankkeen yhtenä tavoitteena oli tehdä näkyväksi kirjaston tietopalvelun koulutussuunnittelun pohjana ollut tiedonhankinnan opintopolku.

Jyväskylän yliopiston kirjaston *tiedonhankinnan opintopolku* on alun perin rakennettu kansallisten informaatiolukutaitosuositusten pohjalta. Se sisältää uusien opiskelijoiden perehdyttämistä kirjaston käyttöön, tiedonhankinnan perusteita, opetusta kandi- ja maisteritasoille sekä jatko-opiskelijoille. Viime aikojen tärkein yksittäinen kehittämisalue on Jyväskylässäkin ollut väitöskirjantekijöille tarjottavat palvelut.

Hankkeen tavoitteena on opintopolun vaiheistuksen terävöittäminen ja systemaattinen kehittäminen, opetussisältöjen laadunvarmistus sekä työprosessien kehittäminen. Työskentelyssä painottuu nyt uudella tavalla akateemiseen prosessiin perustuva kokonaisuus, joka antaa järkevät suuntaviivat ja aikataulutuksen myös yksittäisten koulutusten ja (verkko-) oppimateriaalin tuottamiselle.

Monipuolisempaa opetustarjontaa uusilla kursseilla

Kaikille tiedonhankinnan opetuksen tasoille sekä Tiedonhankinnan perusteet -kursin oppimateriaaliin eli Kirjastotutoriin ja vastaavaan englanninkieliseen aineistoon on jo tehty oma pedagoginen käsikirjoituksensa ja joillekin kursseille sen lisäksi myös uudet tuntisuunnitelmat ja oppimateriaalit.

Maisteriopetuksen osalta nyt kerätty viivästetty palaute kehittämistoiveineen antoi selkeitä suuntaviivoja, mihin edetä. Konkreettisimmin saatu palaute näkyy nyt aluksi tutkivan oppimisen mallin terävöittämisellä opetuksessa, opiskelijoiden itsearvioinnin sisällyttämisenä kaikkiin ryhmiin sekä tiedonhallinnan ja -arvioinnin uudella painotuksena opetussisällöissä.

Päämääränä on edelleen muihin opintoihin integroitu tiedonhankinnan ja -hallinnan opetus, jossa laitos/tiedekuntayhteistyöllä on keskeinen merkitys. Yksi palautteenantajista visioikin intensiivistä gradutyöpajaa, jossa graduohjaajat ja kirjaston väki työskentelisivät pitkäjänteisessä yhteistyössä yhdessä opiskelijoiden kanssa.

Palaute heijastanee yliopiston ohjaustilannetta yleisemminkin. Omalta osaltamme voimme joka tapauksessa yhtäältä kehittää monipuolisempaa opetustarjontaa erilaisille oppijoille ja erilaisiin tarpeisiin ja toisaalta paremmin markkinoida kehittämiämme monimuotoisia palveluja sekä laitoksille/tiedekuntiin että suoraan opiskelijoille.

Lähteet

- Tieteellisten kirjastojen tilastotietokanta
Järvinen A, 2010. ”Ei mitään oheispalvelua vaan ydin-asiaa” – kirjaston käyttäjäkyselyn tuloksia 2010.
Kohta, L. & Ahola, M. 2008. Kirjastopalveluiden vaikuttavuusarviointi – mihin tarvitaan sairaalan kirjastopalveluja? *Signum* 6, 5-9.
Lehto, A. & al. 2009. Yliopistokirjastojen informaatiolukutaidon opetuksen suunnittelu rakenteellisen kehittämisen prosesseissa – katsauksessa Itä-Suomen yliopisto, Helsingin yliopisto, Turun korkeakoulu ja Tritonia. *Signum* 2, 5-11.
Mattila, H. 2007. Suomen yliopistokirjastot tähtäävät tutkimuksen ja opetuksen ytimeen. *Signum*, 1, 5-9.
Nevalainen, E. & Toivonen, L. 2007. Syvemmät yhteydet oppimiseen ja opetukseen vievät eteenpäin tiedonhallinnan opetusta, *Signum* 1, 15-19.
Taylerson, J. 2009. Informaatiolukutaito ei kohene ilman opetusta. *Signum* 1, 21-26.
Tevaniemi, J., Valovirta, S. & Tiitinen, K. 2009. Tiedonhankintataitojen opetuksen kehittäminen on jatkuva prosessi. *Signum* 1, 21-25.
Toropainen, R. & al. 2007. Kokoelmien käytöstä dialogiseen tiedonhankintaan – tiedonhaun opetuksen vaiheita Oulun yliopiston kirjastossa. *Signum* 3, 18-23.
Wong, G., Chan, D. & Chu, S. 2006. Assessing the Enduring Impact of Library Instruction Programs. *The Journal of Academic Librarianship* 32 (4), 384-395.

Tietoa kirjoittajista

Anja Agander, informaattikko
Jyväskylän yliopiston kirjasto
Email. Anja.agander@jyu.fi

Marja Kokko, informaattikko
Jyväskylän yliopiston kirjasto
Email. Marja.kokko@jyu.fi

Eeva Koponen, koulutussuunnittelija
Jyväskylän yliopiston kirjasto
Email. Eeva.koponen@jyu.fi

Anitta Pälvimäki, informaattikko
Jyväskylän yliopiston kirjasto
Email. Anitta.palvimaki@jyu.fi